

Ingo Schulzes onversneden maatschappijkritiek

Lezing en debat met schrijver Schulze in Amsterdam

[Achtergrond](#) - 21 maart 2013 - Auteur: Marja Verburg

Woorden beïnvloeden het denken en kunnen de werkelijkheid vervormen. Dat hield Ingo Schulze dinsdag zijn publiek in Amsterdam voor. De Duitse auteur van bestsellers als 'Simple Stories' en 'Neue Leben' sprak in de Reeks Poëtica over de DDR, de financiële crisis en voorwaarden voor de democratie.

Onbedoeld lukte het Angela Merkel in het najaar van 2011 met één begrip duidelijk te maken hoe de verhoudingen in onze democratie liggen, vertelt Ingo Schulze. Een hele prestatie van de kanselier, zegt hij met gevoel voor ironie. "Ze combineerde het woord 'marktconform' met 'democratie'." Marktconforme democratie: "Daarmee had Merkel een begrip voor onze ervaringen gevonden en die daarmee begrijpelijker gemaakt". Maar met democratie heeft het niets te maken, aldus de Duitse schrijver. Het tegenvoorbeeld is makkelijk geformuleerd: democratie-conforme markten. "Die hebben we nodig om economisch, sociaal, ecologisch en ethisch te overleven."

Woorden kunnen de werkelijkheid vervormen of doen verdwijnen, houdt Schulze zijn publiek in een overvolle zaal in Amsterdam voor. Ruim honderd mensen waren naar debatcentrum Spui 25 gekomen om de bekende Duitse schrijver te horen spreken. Een groot deel van de avond leest Schulze voor uit zijn essay 'Unsere schönen neuen Kleider. Gegen die marktconforme Demokratie - für demokratiekonforme Märkte' uit 2012. De titel verwijst naar Andersens sprookje 'De nieuwe kleren van de keizer'.

De invloed van taal

Tijdens de avond valt een paar keer de naam van Victor Klemperer, de ondergedoken joodse taalwetenschapper die ten tijde van het Derde Rijk een studie schreef over het taalgebruik van de nazi's. Taal beïnvloedt het denken, verhuult de waarheid en verandert daarmee de werkelijkheid, is de boodschap die Schulze van Klemperer overneemt.

Hij noemt een aantal concrete voorbeelden. Het woord *Endlager* - permanente opslagplaats - voor kernafval. Alsof er een plek is waar het afval opgeslagen kan

worden, waar het dan onschadelijk wordt. Terwijl dat duizenden en duizenden jaren duurt. "Het woord *Endlager* is als een virus dat onderhuids het idee verspreidt dat radioactief afval uit de wereld kan worden geholpen, dat het onoplosbare probleem oplosbaar is."

Of het begrip *Unrechtsstaat*, dat vaak voor de DDR gebruikt wordt. "Met die term wordt elke DDR-burger die geen verzet heeft gepleegd tegen het regime in diskrediet gebracht. Terwijl er ook veel goeds was in de DDR." Ook met het woord hereniging heeft hij een probleem. "Ik krijg soms de vraag of ik vind dat de hereniging gelukt is. Die vraag kan ik niet beantwoorden, want er was geen sprake van een hereniging. Het ging om een toetreding van de DDR tot de BRD."

Winnaar van de geschiedenis

Ingo Schulze (1962)

- Geboren in Dresden, studeerde klassieke talen en Duits in Jena
- Werkte rond de *Wende* als theaterdramaturg en journalist
- Sinds 1993 schrijver in Berlijn
- Bekende boeken: 'Simple Stories' (1998), 'Neue Leben' (2005)
- Schulze mengt geschiedenis met fictie in semi-autobiografische romans. Hij laat zien wat de val van de Muur en de Duitse hereniging voor consequenties hadden op het alledaagse leven.

Schulze vertelt hoe hij, als hij kritiek uit op de samenleving waarin hij leeft, vaak het verwijt krijgt dat hij terug wil naar de DDR. "Dat wil ik helemaal niet. Het verwijt is des te wranger, omdat ik er wat voor heb moeten riskeren om een einde aan de DDR te maken, toen ik de straat op ging in 1989 om te protesteren."

Voor 1989 moesten de systemen in Oost en West nog laten zien dat ze beter waren dan de ander. Die noodzaak viel na de eenwording weg. Sinds 1990 is duidelijk wie de winnaar van de geschiedenis is, leest Schulze voor uit zijn boek. Wat het Westen had gedaan, was goed, wat het Oosten had gedaan fout. "Het doel waar alle politieke besluiten zich voortaan naar moesten richten, heette economische groei." De beste manier om groei te bereiken was privatisering. "Hoe meer vrijheid, des te meer welstand. Maar bijna niemand vroeg: vrijheid en welstand voor wie?"

Financiële crisis

De financiële crisis maakte de onrechtvaardigheid in de samenleving nog zichtbaarder. Nu moest er wel iets gebeuren, dacht Schulze toen de crisis uitbrak. "Het was zo duidelijk dat het me overbodig leek erover te schrijven." Maar

verbijsterd constateert hij dat de crisis helemaal geen consequenties heeft. “De spelregels van de banken zijn niet eens veranderd.”

Het was de tweede keer dat hij geen woorden meer had, aldus de schrijver. Eerder op de avond schildert hij hoe hij, opgegroeid in de DDR, aan de nieuwe vanzelfsprekendheden van na de val van de Muur moest wennen. “In de DDR stonden woorden centraal, na 1989 werden dat getallen. Wat moet je met woorden tegen getallen?”

Maar is het niet juist de taak van intellectuelen en schrijvers om maatschappijkritiek te uiten? wordt Schulze gevraagd. Ja, zegt de auteur zonder aarzeling. Maar zij hebben ook maar beperkte mogelijkheden. “Schrijvers en intellectuelen maken deel uit van het publieke debat. Je wordt gevraagd voor bijdragen in talkshows op tv en in kranten. Maar je moet je wel aanpassen aan de kaders die je daarin geboden worden. Je kunt kritiek hebben op het systeem, maar je kunt het systeem als zodanig niet in twijfel trekken. Dan heb je geen aansluiting meer. In mijn boeken kan ik veel zeggen. Maar boeken zijn niet van belang voor het publieke debat.”

Voorwaarden voor de democratie

Toch kun je wel degelijk invloed uitoefenen, zegt Schulze op een vraag uit de zaal. Via de politiek kan de samenleving worden vormgegeven en als het moet kan beleid worden gecorrigeerd. “Neem de privatisering van de waterbedrijven in Berlijn, eind jaren negentig. Die is onlangs via een referendum door de bevolking weer teruggedraaid.” Voor privatisering van publieke diensten als water, gezondheidszorg en onderwijs heeft Schulze sowieso geen goed woord over. Ook over de groeiende kloof tussen arm en rijk in Duitsland is hij fel. “Die is absurd. Dat houdt de democratie niet lang vol.”

“Je moet jezelf serieus nemen en je ervaringen vertrouwen, dan wordt veel begrijpelijk”, zegt Schulze. “Ik heb ook de wijsheid niet in pacht. Maar ik kan de voorwaarden noemen die ik als burger in een democratie wil, wat ik noodzakelijk vind voor een waardig leven. Daar vecht ik voor, anders kan ik niet leven.”

Ingo Schulze sprak op dinsdag 19 maart in het Amsterdamse debatcentrum Spui 25 de [Reeks Poëtica](#), een samenwerkingsproject van het Duitsland Instituut Amsterdam, de Universiteit van Amsterdam en het Genootschap Nederland-Duitsland, waarin Duitstalige auteurs worden voorgesteld.

Artikel: <https://duitslandinstituut.nl/artikel/62/ingo-schulzes-onversneden-maatschappijkritiek>